

ته‌گه‌ره‌گانی به‌رده‌م کارنامه‌ی چاکسازیه ئابوورییه‌که‌ی حکومه‌تی کوردستان

06-10-2019

نووسه‌ره‌گان

ناوه‌ندی لیکۆلینه‌وه‌ی رووداو

کورتە : مه‌سروور بارزانی، سه‌رۆکوه‌زیرانی هه‌ریمی کوردستان له‌دوای هاتنه‌سه‌رکاری رایگه‌یاند که به‌نیازه چاکسازیه‌کی به‌رفراوانی ئابووری و دارایی ته‌نجام‌بدات و رووبه‌رووی گه‌نده‌لی ده‌بیته‌وه. له 13 برگی سه‌ره‌کی کارنامه‌ی حکومه‌تی نوێی هه‌ریمی کوردستان، 10 برگیان راسته‌وخۆ تایبه‌تبوون به‌ که‌رتی دارایی و ئابووری و ئه‌و 3 برگی‌که‌ی دیکه‌ش ناراسته‌وخۆ په‌یوه‌ستبوون به‌ چاکسازیه ئابوورییه‌گان. پرسیار لێره‌دا ئه‌وه‌یه که ته‌گه‌ره‌گانی به‌رده‌م به‌رنامه ئابوورییه‌گانی حکومه‌ت چین و کابینه‌ی نوێ ده‌توانیت چیبکات هه‌تا ئه‌و به‌رنامه‌یه سه‌ربخات؟

بەرابى

مەسروور بارزانی، سەرۆكۆهزیرانی هەریمی كوردستان لەدوای هاتنەسەرکاری رایگەیاندا كە بەنیازە چاكسازییەكى بەرفراوانی ئابووری و دارایی ئەنجامبەدات و رووبەرووی گەندەلی دەبێتەو. لە 13 بڕگەى سەرەكى كارنامەى حكومەتى نوێى هەریمی كوردستان، 10 بڕگەیان راستەوخۆ تاییەتبوون بە كەرتى دارایی و ئابووری و ئەو 3 بڕگەى دیکەش ناراستەوخۆ پەيوەستبوون بە چاكسازییە ئابوورییەكان. پرسىار لێرەدا ئەوێهە كە تەگەرەكانى بەردەم بەرنامە ئابوورییەكانى حكومەت چىن و كایینەى نوێ دەتوانی پىكات هەتا ئەو بەرنامەى سەریخات؟

كارنامەى حكومەت بۆ چاكسازیی ئابوورى

توندوتۆلكردنى كەرتى گشتى، ناوەرۆكى كارنامەكەى مەسروور بارزانییە كە ئەگەر سەرکەوتووێهە جییهجیكری، دەتوانی پىتە ھۆكارى كەمكردنەوێ خەرجییەكانى حكومەت. بەتایبەتى لە خالى یەكەمى كارنامەكەى، جەخت لەو كراوەتەو " لەرێگەى چەسپاندنى یاسا و دروستكردنى ئەنجومەنى راژە و ئامادەكردنەوێ پرۆژە یاسای چاكسازى و ناردنەوێ بۆ پەرلەمان بە فۆرمیكى تازە و گونجاو، كار بۆ ئەو دەكەن چاكسازى لە كەرتى وەزىفەى گشتى، لە موچەخۆر و خانەنشین بەدیھینن."

كایینەى ھەشتەمى حكومەتى هەریمی كوردستان كارى لەسەر چاكسازى لە كەرتى گشتیدا كرد و ھەرچەندە خولى پىشووێ پەرلەمانى كوردستان پەسەندىكرد، بەلام بەھۆى نارەزایى لە ناوەرۆكى ئەو چاكسازییانە، پرۆژە یاساكە گەرىندرایەو پەرلەمان و لەبەرئەوھە جییهجیكرا. حكومەتى نوێ جەخت لە باشتركردنى ئەو پرۆژە یاسایە دەكاتەوھو بىرارە تاوھكو ناوەرەستى مانگى ئەیلول رەوانەى پەرلەمانى بكات. لەھەر حالەتێكدا، بەپى لىدوانى بەرپرسانى حكومەتى ھەشتەم و ھەندى لە پەرلەمانتارانى خولى پىشووێ پەرلەمان كە داكوکیان لە پرۆژە یاساكەى پىشتر دەكرد، جییهجیكردنى ئەو چاكسازییانە كە كارێكى وەھا ئاسان نى، دەبێتە ھۆكار بۆ كەمكردنەوێ خەرجییەكانى حكومەت بە برى 100 ملیۆن دۆلار كە بۆ مووچەى مووچەخۆران تەرخانى دەكات.

حكومەتى نوێى هەریمی كوردستان لە چوارچۆھى كەمكردنەوێ خەرجییەكانیدا ھەنگاویكى دیکەى ناو. وەك ئەوێ لە خالى چوارەمى كارنامەكەیدا ھاتوو، "ئەنجامدانى ئىفا و سەفەر و بەستنى گۆنگرە و گۆنفراس، بەپى پىووستى دەبیت و رێگە لە بەھەدەردانى سامان و خراپ بەكارھێنان و بەلاپرێداپرێنىك لەم بوارانەدا دەگرین."

ھەموو ئامانە ھەنگاوى ئەرینى بۆ كەمكردنەوێ خەرجییەكانى حكومەت، بەلام لە كارنامەى حكومەتى هەریمی كوردستان سەبارەت بە زیادكردنى داھاتەكان، ئامازە بە رێكخستەوێ سىستى باج لە هەریمی كوردستان دراو و دەلێت، ھەولەدەن لەرێگەى رێكخستنى باج و رێگرىكردن لە خۆدزىنەو لە پىدانى باج، داھاتەكانى ناوخۆ بەرزىكەنەو.

تەگەرەكانى بەردەم حكومەت

لە راستیدا كەمكردنەوێ خەرجییەكان و ھەولدان بۆ زیادكردنى داھاتەكان پىووستن بۆ ئەوێ كە حكومەت سامان و سەرچاوەى زیاترى دارایی بەردەستبیت بۆ ئەوێ كە درووشمە سەرەكییەكانى جییهجیكات كە بریتىن لە باشتركردنى خەزەتگوزارى بە ھاوڵاتیان، باشتركردنى ژىرخانى ئابوورى هەریمی كوردستان وەك ژىرخانى كارەبا و ئاو و رێگاوبان و باشتركردنى بازاری كار و دۆزىنەوێ ھەلىكار كە پىووستى بە سەرمایەى كى زۆر ھەیه. حكومەتى هەریمی كوردستان ناتوانی ئەو سەرمایە دەستبخت، ئەگەر پشكێكى دادوەرەنەى لە بودجەى عىراقدا نەبیت. بەھىوای وەرگرتنى پشكێكى زیاتر لە بودجەى فیدرالى، بەرپرسانى حكومەتى هەریمی كوردستان رایانگەیاندووھە كە ئامادەن ئەوتى بەرھەمھێنراو لە هەریمی كوردستان رادەستى بەغدا بكن. ھەرچەندە بەپى بەرپرسانى حكومەتى هەریمی كوردستان و بەرپرسانى حكومەتى عىراق بىت لىكزىكبوونەوێ باش ھەیه لەسەر بابەتەكانى پەيوەست بە بودجە و نەوت، بەلام ھىشتا بەكردارى ئەم دانووستاندانە دەستیانپىنەكردووھە. لەگەل ئەوھشدا دوو حكومەت رایانگەیاندووھە كە بۆ دەستپىكردنى دانووستاندەكان لێژنەى تاییەتیان پىكھیناوه.

سەرکەوتنی حکومەتی هەرێمی کوردستان بەندە بەوێی کە تاجەند لەگەڵ حکومەتی عێراق لەسەر پرسە داراییەکان و پرسە نەوت دەتوانیت بگاتە رێککەوتن. ئەگەر هاتوو حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدرالی عێراق نەتوانن تاوێ کوو پەسەندکردنی پرۆژە یاسای بودجە ی سالی 2020 رێککەون، ئەوا بەردەوامی پەيوەندییە داراییەکانی هەرێم و ناوەند بەشیوازی ئیستا ئەستەم دەبیت. ناپەزایەتیەکان لە ئاستی پەرلەمانی عێراق و لەلایەن پارته عێراقییەکان بەردەوامە لەسەرئەوێ کە حکومەتی هەرێمی کوردستان هەرچەندە نەوتەکی خۆی رادەستی بەغدا نەکردوو، بەلام بەشیک لە پارە ی بۆ دەروا ت بۆ تەواکردنی مووچە ی فەرمانبەران.

حکومەتی هەرێمی کوردستان مانگانە 880 ملیار دینار دەداتە مووچە ی فەرمانبەران، ئەمە جگە لەو بودجە یە کە پێویستە دابینی بکات بۆ بەرپۆبەردنی حکومەت و فەرمانگەکان و پرۆژە خزمەتگوزارییەکان. بەلام ئەو پارە ی بەغدا رەوانە ی دەکات، نیوێ مووچە ی مووچە خۆرانە کە بری 450 ملیار دینارە.

لەکاتی کدا کە دابینکردنی مووچە ی فەرمانبەران گەورەترین تەحەدای حکومەتی هەرێمی کوردستانە و ناچارە داھاتی فرۆشتنی نەوت و ئەو پارە ی کە لە بەغداوێ بۆ دیت کۆبیکاتەوێ بۆ ئەوێ مووچە ی فەرمانبەران پێبدا، سەقامگیری ئابووری هەرێمی کوردستان بەندە بە رێککەوتنی دابوێرانی دادوێرانی لەگەڵ حکومەتی ناوەند. ئەگەر ئەمە رووئەدات، ئەک تەنیا حکومەت ناتوانیت هیچ خالی ک لە کارنامەکی جیەجیەکان، بەلکوو مەترسی هەبە کە سەقامگیری ئابووری و سیاسی لە هەرێمی کوردستان تێکجیەت و دووبارە حکومەتی هەرێمی کوردستان نەتوانیت مووچە ی فەرمانبەران بە تەواوێ دابینکات. ئەمە ئەگەر هەبە شکستی ک گەورە بۆ کابینە ی مەسرور بارزانی بەدوای خۆیدا بەنییت، جگە لەوێ کە دەبیتە هۆکار بۆ ئەوێ ناکوکی سیاسی لە هەرێمی کوردستان زیاتر بێت.

تەنانەت لە باشترین حالەدا ئەگەر هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدرالی لەسەر پشکی دابوێرانی دادوێرانی بۆ بودجە ی هەرێمی کوردستان رێککەوتن، بۆ نموونە ئەگەر پشکی هەرێمی کوردستان بەرزبکریتەوێ بۆ 17% ی راستەقینە، ئەوا هیشتا زۆرە ی بۆ دابینکردنی مووچە ی مووچە خۆران دەروا ت و ریزە یەکی کەمی دەمینیتەوێ بۆ وەبەرھێنان و پەرەپیدانی ژیرخانی ئابووری هەرێمی کوردستان.

ئەنجام

بەکی ک لە بژاردەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەوێ کە جگە لە زیادکردنی پشکی ئیستای خۆی لە بودجە ی عێراق لە سالی داھاتوو، دەتوانیت داوای پشکی دابوێرانی دادوێرانی بکات لەو قەرز و یارمەتیە داراییە دەیان ملیاردۆلارییە کە ولاتانی بیانی لە ئەمریکا و ئەوروپا بەریتانیاوێ بگرە تاوێ کو ولاتە ئاسیاییەکانی وەک چین و ژاپۆن پێی دەدەن. ئەوێ جگە لە قەرز ی چەند ملیار دۆلاری بانکی جیھانی و سندووقی نێودوولەتی دراو کە تا ئیستا حکومەتی هەرێمی کوردستان لەو سەرچاوێ داراییانە بێ بەشبوو.

بژاردە یەکی دیکە ی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەوێ کە هاوکات لەگەڵ چاکسازییە داراییەکان لە کەرتی گشتیدا، بە شیوازیکی راستەقینە هەولی پشخستنی کەرتی تاییبەت و راکیشانی سەرمایە ی بیانی بکات. بۆئەمەش هانی بێوێتە ی وەبەرھێنەران ناوخوا و بیانی بکات و گۆرانکاری لە یاساوریساکانی پەيوەست بەو بوارەدا بکات.

حکومەتی هەرێمی کوردستان سەرەتا پێویستە لەرووی داراییەوێ سەقامگیری و لانیکەم مووچە ی فەرمانبەران لە کاتی خۆیدا دابەشکات و پاشان، هەولی گەرانندەوێ متمانە بە بازاری ناوخوا بکات و لەگەڵ ئەوانەش، بەشیوازی جیدی چاکسازییە ئابووری و داراییەکانی جیەجیەکان.